

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Αἱ σχέσεις τοῦ παλαιοκαθολικισμοῦ πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς ἀνατολῆς. (Die Beziehungen des Altkatholizismus zu den orthodoxen Kirchen des Ostens), ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ διδ. Στεφάνου Τσακῶφ ἐκ Σόφιας. Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ δεκάτῳ διεθνῇ συνεδρίῳ τῶν παλαιοκαθολικῶν ἐν Βέρνῃ (2-4 Σεπτεμβρίου τοῦ 1925).

Ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἐν τῇ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σόφιας κ. Στέφανος Τσακῶφ, ὁ γνωστός συγγραφεὺς, ἐποίησατο ἐν τῷ διεθνῇ συνεδρίῳ τῶν παλαιοκαθολικῶν, τῷ συνελθόντι ἐν Βέρνῃ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (2-4 Σεπτεμβρίου 1925) σπουδαιότατην ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν σχέσεων τῶν παλαιοκαθολικῶν πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς ἀνατολῆς, ἧτις ἐξεδόθη τύποις. Τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης εἶνε συντόμως τὸ ἀκόλουθον.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως, ὅπως αἱ εἰλικρινεῖς προσπάθειαι καὶ αἱ τόσον ἐγκάρδιαι ἐξωτερικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ ἀνατολικῶν καταλήξωσιν εἰς πλήρες ἀποτέλεσμα, πρέπει νὰ ἐξετασθῇ καὶ λυθῇ τὸ ζήτημα *τί ἐμποδίζει ἔτι τὴν πλήρη ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν.* Ἡ σύντομος ἐπισκόπησις τῶν γενομένων ἤδη συζητήσεων περὶ τῶν διαμφισβητουμένων καὶ ἀσαφῶν ζητημάτων τῆς πίστεως θὰ καταδείξῃ τὴν θέσιν τοῦ ζητήματος καὶ θὰ ὑποδείξῃ τὴν ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς λύσιν αὐτοῦ. Γνωρίζω, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως, τῆς δογματικῆς δηλαδὴ ἐνότητος, δὲν ἀντάποκρίνεται ἐντελῶς πρὸς τὰς σημερινὰς τάσεις. Παρὰ ταῦτα ὁμως θὰ ἐπιχερήσω νὰ ἐξετάσω τὴν ἐνότητα ταύτην, διότι ἐγὼ καὶ μετ' ἐμοῦ πολλοὶ ἄλλοι, ὡς πιστεύω, ἔχω ἀκλόνητον πεποίθησιν ὅτι ἄνευ τῆς λύσεως τῶν σπουδαίων τούτων ζητημάτων δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ πραγματικὴ καὶ πλήρης ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Θεωρῶ καθήκον νὰ τονίσω ὅτι κατὰ τὴν γνώμην μου ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου ἢ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἄνευ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως εἶνε ἀδύνατος. Ἡμεῖς οἱ ἀνατολικοὶ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ παγκόσμιος χριστιανικὴ

ἀγάπη συνεπάγεται ἀδιαφορίαν ὡς πρὸς τὰς δογματικὰς διαφορὰς καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀδιαφορίας ταύτης δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐὰν ἐδεχόμεθα τοιαύτην τινὰ ἀποψιν, δὲν θὰ ἔδωκόμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ παρελθὸν τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας οὐδὲ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἐνεφανίσθη ὁ παλαιοκαθολικισμὸς καὶ διατι οὗτος ἕνεκα δογματικῶν διαφορῶν ἀπετέλεσε διάφορον ἐκκλησίαν τῆς καθολικῆς. Κατὰ ταῦτα ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι φρονοῦμεν ὅτι, ὡς ὁ χριστιανισμὸς ἢ ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἄνευ ἀρχῶν εἶνε τι τῶν ἀδυνάτων καὶ παραλόγων, οὕτω καὶ ἡ ἔνωσις ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν ἄνευ δογματικῆς ἐνότητος εἶνε ἀδύνατος καὶ παράλογος.

Αἱ μέχρι τοῦδε διαπραγματεύσεις ἐξῆρον τρία κυρίως δογματικὰ ζητήματα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθη ἰδίᾳ ἀναγκαία ἡ ἐνότης. Ταῦτα εἶνε 1) τὸ filioque 2) ἡ εὐχαριστία καὶ 3) ἡ ἔννοια τῆς ἐκκλησίας.

1. Τὸ filioque. Μετὰ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιασκέψεως τῆς Βόννης περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, τῆς γνώμης τοῦ Joseph Langen ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Ἡ διαφορὰ τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος μεταξὺ δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας» (Ἐν Βόννῃ 1876), τῆς πρὸς ἔνωσιν ἐπιτροπείας τῆς Πιερουπόλεως καὶ τῆς Ροττερδάμης καὶ τοῦ ὁμόσπου θεολόγου Βολοτῶ, τῆς ἐκτεθείσης ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ «θέσεις περὶ τοῦ filioque», τῆς σχεδὸν γενικῶς ἀποδεκτικῆς γενομένης, καὶ τὸν τονισμὸν ὅτι διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Βολοτῶ ἐτέθησαν ἤδη αἱ βάσεις τῆς δογματικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, τοσοῦτ' ἄλλο καθ' ὅσον ἡ παλαιοκαθολικὴ ἐκκλησία ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ ἀφῆρσεν ἐκ τῶν κοινῆς χρήσεως ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς βιβλίων τὸ filioque, πρὸς τοῦτο δὲ τείνει καὶ ἡ ἐν Γερμανίᾳ παλαιοκαθολικὴ ἐκκλησία, φρονεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ ἔνωσις δύναται νὰ γείνη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀκολουθῶν θέσεων, ἃς προέτεινεν ἡ ἀμερικανικὴ ἐπισκοπικὴ ἐπιτροπεία.

1. α'. Ἡ παρεμβολὴ τοῦ filioque εἰς τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας εἶνε κανονικῶς ἀνώμαλος.

β'. Καὶ ἐὰν ἡ προσθήκη αὕτη ἐγένετο κατὰ κανονικὸν τρόπον, ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς παρανοήσεις, ἐφ' ὅσον δὲν συνεπληροῦτο καὶ ἐξηγεῖτο δι' ἑκτενοῦς τινος τύπου.

γ'. Πρέπει νὰ παραλειφθῇ καὶ τὸ πιστεύω τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας νὰ συνταυτισθῇ πρὸς τὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων.

2. α'. Ἡ ἀρχικὴ πηγὴ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶνε μόνον ἐν τῷ Πατρὶ.

β'. Ὁ Υἱὸς συνεργεῖ παρὰ τῇ αἰδίῳ πέμψει τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ Πατρὸς (Der Sohn wirkt mit bei der ewigen Aussendung des hl. Geistes durch den Vater);

γ'. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ πέμπεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ.

δ' Τοῦτο ὁμοίως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπει τὴν σφαλερὰν ἐκδοχὴν διπλῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς θεότητος.

2. *Ἡ θεία εὐχαριστία.* Μετὰ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τῆς συμφωνίας τῆς Οὐτρέχτης (1889) καὶ τῆς ἐπιτροπείας τῆς ἐνώσεως τῆς Ροττερδάμης ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ τῆς γνώμης τῶν ὀρθοδόξων ὁσώσων θεολόγων, καθηγητοῦ Gussew, καθηγητοῦ Kerenskij καὶ ἐπισκόπου τοῦ Yarboursy Sergheij καὶ τῶν παλαιοκαθολικῶν, τοῦ καθηγητοῦ Michaud καὶ τοῦ ἐπισκόπου Weber, εὐρίσκει ὁ συγγραφεὺς διὰ αἱ δύο ἐκκλησίαι δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ τούτῳ ζητήματι τῆς πίστεως καὶ φρονεῖ ὅτι ἡ δογματικὴ ἔνωσις ἡδύνατο νὰ γείνη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τύπου τῆς ἐνώσεως, τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικανοῦ ἐπισκόπου Gore καὶ ἄλλων ἀγγλικανῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματούχων προταθέντος τῷ 1922 τῷ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως.

3. *Ἡ ἐννοία τῆς ἐκκλησίας.* Ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ἐννοίας τῆς ἐκκλησίας εὐρίσκει ὁ συγγραφεὺς τὰς μεγαλειτέρας δυσχερείας πρὸς συνεννόησιν καὶ ἔνωσιν. Ἐκθέτων τὴν γνώμην τῶν ὀρθοδόξων περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἐκκλησίας ἀντιπαραβάλλει ταύτην πρὸς τὴν γνώμην πολλῶν ἐκ τῶν παλαιοκαθολικῶν, ὧν ἡ γνώμη προσεγγίζει ἢ ταυτίζεται πρὸς τὴν τῶν διαμαρτυρομένων. Ἐν τούτοις δὲν εὐρίσκει τὸ χάσμα ἀγεφύρωτον. Πρὸς τοῦτο φρονεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἔξετασθῶσι πολλὰ λεπτομέρεια τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος καὶ ἴδια νὰ χωρισθῶσιν αἱ ἀτομικαὶ γνώμαι ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ ζητήματος τούτου παρὰ τοῖς παλαιοκαθολικοῖς ἴδις, διότι ἐνῶ πολλοὶ τούτων ἐκλαμβάνουσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας, ἄλλοι, ὡς ὁ Döllinger, ὁ Herzog, ἡ σύνοδος τῆς Οὐτρέχτης τοῦ 1922 καὶ τὸ ἔβδομον συνέδριον τῶν παλαιοκαθολικῶν, τὸ ἀποδεχθὲν τὴν γνώμην τοῦ τότε καθηγητοῦ καὶ νῦν ἀρχιεπισκόπου τῆς Οὐτρέχτης Kenpinck, ἔχουσιν ἀντίθετον γνώμην, προσεγγίζουσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πρὸς τὴν τῆς ἀνατολικῆς. Τελευτῶν τονίζει ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὡς ἐν τοῖς σπουδαιοτέροις καὶ δυσχερεστέροις ζητήμασι, τοῖς ἀνωτέρω,

οὕτω καὶ ἐν τοῖς δευτερεύουσιν, ἅτινα δὲν ἐξετάζει, δύναται νὰ ἐπέλθῃ
 συνεννόησις καὶ ἔνωσις μεταξὺ τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων.

Ἐν τῇ ἐνώσει ταύτῃ δὲν εἶνε ἀναγκαῖα ἢ ἐν πᾶσι ταυτότης. Αὕτη εἶνε
 οὐ μόνον ἀδύνατος ἀλλὰ καὶ ἀνεπιθύμητος. Ἐποσειώδεις διαφοραὶ
 ὑπῆρχον ἤδη καὶ ἐν τοῖς πρώτοις αἰώσι τοῦ χριστιανισμοῦ, ὑπάρχουσι
 δὲ καὶ σήμερον ἔτι μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν. Ἐν τοῖς οὐσιώ-
 δεσι πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται ἡ ἐνότης, ἐν τοῖς λοιποῖς; νὰ ἐπικρατῇ ἡ
 ἐλευθερία. Πρὸς τούτοις πρέπει νὰ γείνη διάκρισις μεταξὺ δόγματος,
 θεολογουμένου καὶ ἀτομικῆς γνώμης. Οὕτω θὰ καταστῇ εὐκολωτέρα
 ἡ ἔνωσις. Ἡ στενωτέρα σχέσις καὶ συνεννόησις τῶν ἱεραρχῶν καὶ θεο-
 λόγων ἀμφοτέρων τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ συγκρότησις συνεδρίων, ἡ σύστα-
 σις διαρκῶν ἐπιτροπῶν, ἡ ἔκδοσις συγγραμμάτων ἐπιστημονικῶν καὶ
 λαϊκῶν καὶ πρὸ παντὸς ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη θὰ συντείνωσι πρὸς εὐρε-
 σιν τῆς ἀληθείας καὶ ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, περὶ ἧς ὁ συγ-
 γραφεὺς εἶνε πεπεισμένος.

Τοιοῦτον συντόμως τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης. Ὁ
 συγγραφεὺς τονίζει ἐν αὐτῇ, πολὺ ὀρθῶς, ὅτι ἡ ἔνωσις μεταξὺ τῶν
 παλαιοκαθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων ἄνευ δογματικῆς ἐνώσεως δὲν δύναται
 νὰ ἐπέλθῃ, ἐν τῇ δογματικῇ δ' ὅμως ταύτῃ ἐνώσεις πρέπει νὰ γείνη διά-
 κρισις μεταξὺ δόγματος, θεολογουμένου καὶ ἀτομικῆς θεολογικῆς γνώ-
 μης, θεωρουμένου δόγματος μόνου τοῦ ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου κα-
 θορισθέντος καὶ ἐκφράζει τὴν πεποιθήσιν τῆς προσεχοῦς ἐνώσεως τῶν
 παλαιοκαθολικῶν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων. Ἄλλ' ἡ ἔνωσις; τῶν παλαιοκα-
 θολικῶν ὡς καὶ πάσης ἄλλης ἐκκλησίας μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατο-
 λικῆς, ἢ ἐπὶ δογματικῆς βάσεως στηριζομένη, εἶνε, κατὰ τὴν γνώμην
 μου, ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐ μόνον ἀσύμφορος ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος, καὶ
 τοῦτο, διότι ἡ καθόλου δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλη-
 σίας δὲν ἔχει ἔτι ἐπίσημως καθορισθῆ. Ὡς γνωστὸν ἡ ἀρχαία ἐκκλησία
 διὰ λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεως αὐτῆς καθώρισε δι' οἰκουμενι-
 κῶν συνόδων μόνον τὰ δογματικὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν θεολο-
 γίαν καὶ χριστολογία, ἀφῆκε δὲ ἀκαθορίστους τὰς λοιπὰς δογματικὰς
 διδασκαλίας, αἵτινες ὡς τοιαῦται μένουσιν ἔτι ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλη-
 σίᾳ. Ὁ ἐπίσημος καθορισμὸς τῶν λοιπῶν δογματικῶν διδασκαλιῶν
 εἶνε ἀναμφιβόλως ἀπολύτως ἀναγκαῖος, ὁ ἐπίσημος ὅμως οὗτος καθο-
 ρισμὸς δύναται νὰ γείνη κατὰ τὰ ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μόνον
 δι' οἰκουμενικῆς συνόδου, συνεργουμένης μετὰ τὰς δεούσας προπαρα-
 σκευαστικὰς ἐργασίας. Μόνον μετὰ τὸν καθορισμὸν τῶν δογμάτων τῆς

ἀνατολικῆς ἐκκλησίας δι' οἰκουμενικῆς συνόδου δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ ἐνώσεως ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς ἡμετέρας, διότι μόνον τότε θὰ ὦσιν ἐπισημῶς καθωρισμένα τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ δὲν θὰ εἶνε δυνατόν νὰ προβάλλωνται ἀτομικαὶ θεολογικαὶ γνώμαι, ἀντικρὺς πολλάκις ἀντικείμεναι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὡς βάσεις ἐνώσεως. Εἶνε φανερόν ὅτι ἀσχέτως τῶν περὶ εὐχαριστίας γνωμῶν τῶν παλαιοκαθολικῶν καὶ τῶν ὁύσων, τοῦ καθηγητοῦ Gussew, τοῦ καθηγητοῦ Kerenskij καὶ τοῦ ἐπισκόπου Sergheij, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία δέχεται ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ ἱερέως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὰ αἶμα τοῦ Χριστοῦ οὕτως ὥστε ὁ μεταλαμβάνων τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου μεταλαμβάνει αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία δὲν ἐδέχθη βεβαίως τὴν θεωρίαν τῆς μετουσιώσεως τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ὡς τοιαύτην, δέχεται ὅμως ὡς καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία πραγματικὴν μεταβολὴν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἶμα τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, πῶς δύναται νὰ τεθῇ ὡς βάσις τῆς περὶ εὐχαριστίας μετὰ τῶν παλαιοκαθολικῶν συζητήσεως ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Sergheij καθ' ἣν «*Ἡ μεταβολὴ εἶνε πνευματικὴ. Σῶμα καὶ αἶμα τοῦ Χριστοῦ μένουσι πνευματικαὶ ἐμφανίσεις καὶ τρέφουσιν ἡμᾶς πνευματικῶς*» ἢ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Kerenskij, καθ' ἣν «*Ἡ μεταβολὴ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ αἶμα τοῦ Χριστοῦ εἶνε μυστηριακὴ καὶ πνευματικὴ, οὐχὶ δὲ ὕλική, ὡς διδάσκουσι ὁρωμαιοκαθολικοὶ τινες*» ἢ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ Gussew, καθ' ἣν «*Ἡ οὐσία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ εἶνε μεσάζουσα τις οὐσία ἡμιπνευματικὴ καὶ ἡμιυλική, καὶ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ συνήθους σώματος ὑπάρχει ὁρισμένη ἄπειρος διαφορὰ, ἥτις μάλιστα μεταίρεται εἰς ἀντίθεσιν*», καὶ πῶς δύναται, ἐὰν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ γείνη ἡ ἔνωσις μετὰ τῶν παλαιοκαθολικῶν, νὰ ἀναγνωριθῇ αὕτη ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὡς ὅλου; Εἶνε ὀφθαλμοφανές ὅτι ἡ τοιαύτη ἔνωσις εἶνε ἔνωσις οὐχὶ μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μετὰ ὁρισμένων κληρικῶν καὶ θεολόγων καλούντων ἑαυτοὺς ὀρθοδόξους καὶ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑποθετικῆς ταύτης ἐνώσεως θὰ εἶνε ἡ ὑπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπόσχις, καὶ τῶν κληρικῶν καὶ θεολόγων τῶν δεσθέντων καὶ δεχομένων τὴν ἔνωσιν ταύτην, οὕτως ὥστε ἐκτὸς τῶν παλαιοκαθολικῶν νὰ ἔχωμεν καὶ νεορθοδόξους. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία πρέπει νὰ πεισθῇ ὅτι, ἐφ' ὅσον

ἡ δογματικὴ αὐτῆς διδασκαλία δὲν ἔχει ἐπισήμως ἀναπτυχθῆ, διὰ τῶν συνεδρίων δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἔνωσις ἢ καὶ ἂν ἐπέλθῃ τοιαύτη δὲν θὰ εἶνε ἀληθῆς καὶ μόνιμος, ἀλλὰ ψευδῆς καὶ παροδικῆ, μέλλουσα νὰ ἐπιφέρει μεγάλας διαταραχάς. Οἱ ἐν τοῖς συνεδρίοις τούτοις παρευρισκόμενοι ἀνατολικοὶ θεολόγοι ἔχουσι καθήκον ἐν ταῖς περὶ ἐνώσεως συζητήσεις νὰ ἀποκρούσωσι τὰς ἑτεροδιδασκαλίας τῆς ἑτεροδόξου ἐκκλησίας στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑαυτῶν ἐκκλησίας. Ἐφ' ὅσον ὅμως αὕτη δὲν εἶνε ἐπισήμως ἀνεπτυγμένη, ὀφείλουσι νὰ ἀναπτύξωσιν αὐτοὶ ταύτην, ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲ ταύτῃ, τῇ ἀτομικῇ καὶ προσωπικῇ, εἶνε ψυχολογικῶς ἀδύνατον νὰ ἀποκλείσωσιν ἀτομικὰς καὶ προσωπικὰς ἀντιλήψεις, τὰς ὁποίας νὰ προβάλλωσιν ὡς γνώμας τῆς ὅλης ἐκκλησίας. Οὕτως ἀνατρέπεται ἡ ἀρχαία συνήθεια τῆς ἐκκλησίας, τῆς ἐπισήμου ἀναπτύξεως καὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας δι' οἰκουμενικῶν συνόδων, ἢ στηριζομένη ἐπὶ τῆς σταθερᾶς διδασκαλίας τοῦ ἀλαθῆτος τῆς ἐκκλησίας ὡς συνόλου καὶ ἀντεισάγεται καινοφανές τι ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ ἀνάπτυξις καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησίας ὁ προσωπικὸς καὶ ὑποκειμενικὸς.

Ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων στηριζόμενος ἐτόνισα ἐν τοῖς προηγουμένοις καὶ τονίζω νῦν ὅτι ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐπὶ δογματικῆς βάσεως στηριζομένη, εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐ μόνον ἀσύμφορος ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος, πάσης ἄλλης ἐκκλησίας μάλιστα δὲ τῆς τῶν παλαιοκαθολικῶν, ἧς δὲν ἔχει σταθερὰν διδασκαλίαν ἐπισήμως καθωρισμένην καὶ ὑπὸ πάντων ἀνεγνωρισμένην. Ἀπλῆ ἄλλως τε ἐπισκόπησις τῶν ἀφορώντων τὴν ἐκκλησίαν τῶν παλαιοκαθολικῶν πείθει πάντα ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη ἀποσπασθεῖσα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας μετὰ μικρὰν ἀμφιταλάντευσιν ἤρχισε πλησίστιος νὰ πλέῃ πρὸς διαμαρτυρομένους λιμένας, ἐλαχίστου μόνον μέρους αὐτῆς διατηροῦντος ἔτι τὰς παλαιὰς καθολικὰς διδασκαλίας ἢ καὶ ἐπανεληθόντος εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἦδη ὁ τονισμὸς ὑπὸ τῶν παλαιοκαθολικῶν ἰδεῶν, εἶνα περιορισθῶ μόνον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναφερομένας, ὅτι ἡ ἀληθῆς ἐκκλησία εἶνε ἡ ἀόρατος, ἧς δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς ὁρατῆς, καὶ ὅτι οἱ πιστοὶ μεταλαμβάνουσιν ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ πνευματικῶς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, εἶνε ἀρκετός, ὅπως πείσῃ πάντα περὶ τῆς ἐπικρατήσεως παρὰ τοῖς παλαιοκαθολικοῖς θεμελιωδῶν διαμαρτυρομένων ἰδεῶν.

Τελευτῶν θεωρῶ καθήκον νὰ τονίσω καὶ ἐξάρω τὴν ἐν τῇ προκειμένῃ ἀνακοινώσει πανταχοῦ διαφαινομένην ἐπιστημονικὴν ἐκθέσιν,

τὴν συνδεομένην μετὰ σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ἀξίας παρατηρήσεως, καὶ τὴν θερμότητα τοῦ χριστιανικοῦ αἰσθήματος, καὶ νὰ συγχαρῶ τὸν συγγραφέα ὅσπερ ἀναμφιβόλως εἶνε εἰς τῶν διαπρεπῶν θεολόγων τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τμητῶν τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Σόφιας καὶ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ καταρτισμοῦ καὶ διὰ τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος.

K I. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

Γεωργίου Σωτηρίου Καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ Παλαιογραφίας, Ἀρχαιολογία τῆς Χριστιανικῆς τέχνης καὶ ἑλληνικῆ Χριστιανικῆ ἐπιγραφικῆ ὡς πηγαὶ καὶ οὐσία τῆς Χριστιανικῆς τέχνης (Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησ. Ἀρχαιολογίας καὶ Παλαιογραφίας) Ἀθήναι 1925.

Παν. Ν. Τρεμπέλα, Πρόχειρα ὑποδείγματα Ἐκκλησιαστικῆς Ρητορικῆς, (Ἔκδοσις Ἐρησκευτικοῦ περιοδ. «Ζωή»). Ἐν Ἀθήναις 1924.

Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Δημητρίου, Μελέτη περὶ τοῦ Χαροφύλακος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις 1924.

Παν. Ν. Τρεμπέλα, Ὁ Πνευματισμὸς (ἔκδοσις τοῦ περιοδ. «Ζωή»). Ἐν Ἀθήναις 1925.

Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Περιοδ. Β' τόμ. Β' τεύχη Α' καὶ Β' 1925. *Μιχαὴλ Γούδα*, Βυζαντινὰ γράμματα τῆς ἐν Ἀθῶν Ἱερᾶς Μονῆς Φιλοθέου, *Δημητρίου Πασχάλη*, Χριστιανικὴ Ἄνδρος, *Στεφάνου Ξενοπούλου*, Ψηφιδωτὴ εἰκὼν, ἡ Ἐπίσκεψις, *Ἰορδάνου Τιμοθέου*, Αἱ φρυκτωαῖαι, *Ἀλεξάνδρου Φιλαδέλφεως*, Βιβλιογραφία, Ἑσσαρακονταετηρὶς τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Παναγιώτου Ι. Μπρατσιώτου, Καθηγητοῦ τῆς Βιβλικῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἀθῆναι Πανεπιστημίῳ «Οἱ Φιλισταῖοι καὶ ὁ Αἰγαῶν ἠλικὸς Πολιτισμὸς ἐν Παλαιστίνῃ». Λόγος ἐναρκτήριος ἀπαγγελθεὶς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

Δημ. Α. Πετρακάκου, Τὸ Μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀθῶν, Ἀθήναι 1925. Μετὰ γενικὴν εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἀθῶν καὶ περὶ τῶν Μοναχῶν ἐν γένει, ἐν τῷ Γενικῷ μέρει τῆς πραγματείας ἐξετάζεται ἡ σύνθεσις τῆς Ἀθωνίτιδος Πολιτείας ἐν δὲ τῷ εἰδικῷ τὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς ὁργάνωσιν, τέλος ἐν Παραρτήματι ἡ πολιτικὴ θέσις τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὡς νέος καταστατικὸς αὐτοῦ χάραξ, καὶ παρατίθεται ὑπόμνημα ἐρμηνευτικὸν τῆς ἱερᾶς Κοινοῦτος.

Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου,

Λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Γεν. Ἐκκλησ. Ἱστορίας, Αἱ πρόοδοι τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ πρὸς αὐτὰς σχέσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Ἀθῆναι 1925.

Ἀρχιμ. Ἐμμανουὴλ Καρπαθίου, Συμπλήρωσις τοῦ χάσματος τῆς πρὸς Διόγγητον Ἐπιστολῆς, Θεσσαλονίκη 1925 Ὁ σ. φρονεῖ ὅτι ἀποσπάσματά τινα φερόμενα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἱεροθέου Ἀθηνῶν (A. Mai, Spicilegium Romanum) ἀποκαθιστῶσι τὴν ἀκεραιότητα τῆς πρὸς Διόγγητον Ἐπιστολῆς, παρέχοντα τὸ ἑλλείπον περιεχόμενον αὐτῆς.

Τάκη Κανδηλώρου, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία 1814-1821, Ἐν Ἀθῆναις 1926. Μετὰ τὸ Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας τὸ ἐκδοθὲν ἐν Ναυπλῳ τῷ 1834 ἡ ἀνωτέρω πραγματεία τοῦ κ. Τάκη Κανδηλώρου ἀποτελεῖ τὴν πρώτην συστηματικὴν καὶ λεπτομερεστάτην ἐκθεσιν περὶ τῆς ἐν λόγῳ Ἐταιρείας ἐπὶ τῇ βάσει οὐ μόνον ἐκδεδομένων ἀλλὰ καὶ ἀνεκδότων πηγῶν.

Ἰουστίνου Πόποβιτς, Ἱερομονάχου Καθηγητοῦ, Τὸ πρόβλημα τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς γνώσεως κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον. Ἐναίσιμος ἐπὶ δικτατορίᾳ διατριβή, ὑποβληθεῖσα τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου, Ἀθήνησι 1926.

Φιλαρέτου Βαφείδου, Ὅλιγα τινὰ περὶ Συνόδων καὶ δὴ τῶν Οἰκουμενικῶν (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ἐκκλησ. περιοδικοῦ, «Γρηγόριος Παλαμᾶς») Ἐν Θεσσαλονίκη 1926.

Μητροπολίτου Ἀντωνίου, Τὸ δόγμα τῆς ἀπολυτρόσεως (ῥωσιστί) Ἐν Σορέμσκη Καρλόβτση (Σερβίας) 1926.

Biblica Commentarii editi a Pontificio Instituto Biblico, (Vol. 7 Ianuario 1926. Fasc. 1) Roma. Ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ἐμπεριέχονται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἄρθρον τοῦ E. F. Sutcliffe περὶ τῆς ριολογικῆς ἐνότητος τοῦ ΚΒ'. κεφαλαίου τῶν Ἀριθμῶν (περὶ τοῦ Βαλαάμ) ἄρθρον τοῦ A. Merk περὶ τῶν προτύπων ἕξ ὧν ἐγένοντο αἱ μεταφράσεις τῶν Ἀρμενικῶν Εὐαγγελίων, ἄρθρον τοῦ A. Ebekarter περὶ τοῦ κειμένου τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ κατὰ τὰς παραπομπὰς τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Κυπριανοῦ, διάφορα ἐπιστημονικὰ σημειώματα τοῦ L. Heidet, E. Power, L. Semkowski καὶ ἄλλα.

De Oriente Bibliographica (Orientalia Christiana Vol. V—4. Num. 21. Februario 1926) Roma. Ἄρθρα τοῦ Ἰησοῦτου M. de la Taille, «orthodoxes» (ζητεῖ νὰ ὀνομάζηται καὶ ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία Ὀρθόδοξος) τοῦ M. Viller, une edition grecque orthodoxe du miroir de l'ame du P. Huby τοῦ G. Hofmann, Concilia oecumenica καὶ Βιβλιογραφικά.